

15. Про платіжні системи та переказ грошей в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2346-III // Відом. Верхов. Ради України. — 2001. — № 29. — Ст. 137.
16. Философский энциклопедический словарь Сост. Губский Е.Ф., Кораблева Г.В., Лутченко В.А. 1997 М.: ИНФРА-М 576 с.
17. Халфина Г. О. Общее учение о правоотношении / Г. О. Халфина. - М.: Юрид. лит., 1974. - 351 с.
18. Цивільне право України : підручн. : у 2 т. / за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. — К. : Юрінком Інтер, 2007. — Т. 1. — 480 с.
19. Цивільне право України. Академічний курс : підручн. : у 2 т. / за заг. ред. Я. М. Шевченко. — К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2006. — Т. 1. — 696 с.
20. Шершеневич Г. Ф. Общая теория права : учеб. пособие : в 2 т. / Г. Ф. Шершеневич. - Т. 2. - М. : Юрист, 1995. - 805 с.
21. Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права. Т. II: Товар. Торговые сделки. Классика российской цивилистики. — М. Статут, 2003, 544 с.
22. Яичков К. К. К учению о гражданском правоотношении / К. К. Яичков // Вестник МГУ. - № 1. - Серия экономики, философии, права. - 1956. - Вып. I. - С. 129-140.



УДК 340.15 : 341.232 : 339.96(4). 1948/57

Кацин М. Ю. асистент кафедри
права Європейського Союзу та
порівняльного правознавства НУ «ОЮА»

Політико-правова характеристика ролі Організації європейського економічного співробітництва, у процесі європейської міждержавної економічної інтеграції (1948 — 1957 рр.)

У статті розглядаються політико-правові особливості процесу формування та функціонування Організації Європейського Економічного Співробітництва, зокрема її роль у контексті забезпечення європейської міждержавної економічної інтеграції у період 1948 — 1957 рр.

Ключові слова: економічна інтеграція; Конвенція про Європейське економічне співробітництво 1948 р.; Кодекс лібералізації торгівлі 1950 р.

В статье рассматриваются политико-правовые особенности процесса формирования и функционирования Организации Европейского Экономического Сотрудничества, включая её роль в контексте обеспечения европейской межгосударственной экономической интеграции в период 1948 — 1957 гг.

Ключевые слова: экономическая интеграция; Конвенция про Европейское экономическое сотрудничество 1948 г.; Кодекс либерализации торговли 1950 г.

The article deals with the peculiarities of the process of the formation and functioning of the Organisation for European Economic Cooperation, including its role in the context of the securing European economic interstate integration in the period 1948 — 1950.

Key words: economic integration, Convention for European Economic Cooperation 1948, Trade Liberalisation Code 1950.

Постановка проблеми. Упродовж останніх років, перед державами-членами Європейського Союзу постали нові труднощі, вирішення яких має продемонструвати всьому світу здатність ЄС перебувати в авангарді розвитку інтеграційних процесів, залишаючись генератором нових ідей, підходів та концепцій. До таких викликів варто віднести: відновлення сталого економічного зростання, підтримку фінансової стабільності, забезпечення енергонезалежності, сприяння соціальної та територіальній згуртованості між державами «старої» та «нової» Європи.

Слід також відзначити, що логіка розвитку історичного процесу свідчить про те, що європейська міждержавна економічна інтеграція є невідворотною, вона може втілюватись у різних формах, зупинитись або активізуватись, але вона є об'єктивним чинником економічного розвитку європейських держав.

При цьому інтеграція виступає не самоціллю, а лише найбільш ефективним засобом для досягнення успіхів в тих сферах, куди вона спрямована. Так, вона формулює відповідь на запитання: «Яким чином можна об'єднати окремі державні утворення з різними ідеалами та традиціями так, щоб вони змогли продовжити своє особисте існування, при цьому обмежуючи свій власний суверенітет настільки на скільки є достатнім з метою забезпечити вільне та ефективне міжнародне співробітництво» [8, 4].

В цьому контексті, важливу роль відіграв План Маршалла та створена для його реалізації та адміністрування – Організація Європейського Економічного Співтовариства (ОЄЕС), яка стала потужною платформою для узгодження економічних та законодавчих ініціатив, що були спрямовані на відновлення товарообігу між європейськими державами, забезпечення багатосторонньої системи платежів, та на лібералізацію руху робочої сили, послуг та капіталів.

Слід зазначити, що досвід європейської економічної міждержавної інтеграції є особливо актуальним для України у світлі підписання нової базової угоди з Європейським Союзом, одним із головних пріоритетів якої є економічна інтеграція нашої держави до єдиного внутрішнього ринку Європейського Союзу. Тому не є дивним, що протягом останніх десятиліть серед вітчизняних дослідників значно посилюється науковий інтерес до даної проблематики, що знайшло своє відображення у виданні низки монографій. Серед них варто відзначити роботу українських вчених В.В. Копійки та Т.І. Шинкаренка «Європейський Союз. Засади функціонування». На жаль, політико-правова роль ОЄЕС в процесі європейської економічної інтеграції після Другої світової війни не отримала достатньої уваги українських науковців. Частково це пов'язано, з ускладненим доступом до праць іноземних науковців та з обмеженою можливістю проводити тривалу дослідницьку роботу в архівних установах європейських країн.

Стан дослідження. Варто відзначити вагомий науковий внесок у дослідження цього питання, який був зроблений, зокрема: М. Арах, Е. Векслером, Г. Гілінгхамом, М. Гілбертом, Д. Дайненом, М. Дедманом, Б. Ейшенгріном, А. Мілвардом, Р. МакАлистером, С. Полардом, М. Своном, Х. Шмітом, В. Хендерсоном, М. Хоганом та ін. Також, велике значення мають спогади видатних політичних діячів інтеграційного руху, зокрема : Р. Марджоліна, Ж. Монне, П.-А. Спаака, В. Хальштайна та ін.

Метою статті є висвітлення політико-правової ролі ОЄЕС в процесі європейської економічної міждержавної інтеграції

Для досягнення поставленої мети передбачено виконати наступні завдання:

- визначити та проаналізувати політико-правовий статус ОЄЕС;
- надати політико-правову оцінку законодавчим ініціативам, які були зроблені в

рамках діяльності даної організації та сприяли розвитку інтеграційних процесів;
- висвітлити недоліки її функціонування та причини, які спонукали деякі європейські держави-члени ОЕСЗ звернутися до комунітарного методу економічної інтеграції та ініціювати створення секторальних Співтовариств.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи обрану проблематику, слід зазначити, що починаючи з початку XIX ст. на зміну традиційним формам ведення господарства приходять нові, більш досконалі, що в свою чергу зумовило початок процесу індустріалізації виробництва та спричинило бурхливий розвитку промислової революції в європейських державах.

Аналізуючи цей період з точки зору розвитку європейської міждержавної інтеграції, британський вчений С. Поллард виділяє три стадії. Зокрема, перша стадія охоплює першу половину XIX ст., протягом якої відбувається трансфер новітніх технологій виробництва з більш розвинутих країн до менш розвинутих. Так, на другій стадії, яка тривала з середини до кінця XIX ст., відбувається економічна інтеграція європейських держав з приблизно схожим рівням економіки, завдяки значному збільшенню товарообігу, інтенсифікації міграції робочої сили, появі нових видів комунікації, заохоченню іноземних інвестицій та нових технологій. У той час, на третій стадії, наприкінці XIX ст., почали відбуватися перші спроби інституалізувати європейську міждержавну економічну інтеграцію через створення галузевих міжнародних організацій [11, 156].

На відміну, від значних успіхів на шляху до економічного єднання, яке було продемонстровано європейськими державами протягом XIX ст., перша половина XX ст. стала періодом жакливих воєнних конфліктів, зведенням тарифних та нетарифних перепон у торгівлі, та ускладненням вільного руху факторів виробництва, шляхом введення додаткового регулювання. Це в свою чергу призвело до економічної стагнації, девальвації національних валют, зростання безробіття в Європі.

Отже, не дивно, що політика протекціонізму, меркантилізму, та ізоляціонізму, яку використовували європейські держави протягом 1918-1945 рр., показала свою неефективність, більш того, вона сприяла економічній деградації та погіршенню соціального клімату у суспільстві. Тому після завершення Другої світової війни, серед певної частини політичної та інтелектуальної еліти стає очевидним, що відновлення європейських держав від руйнівних наслідків війни лежить у площині повернення до процесу європейської міждержавної економічної інтеграції. Так, перший президент Комісії Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС) В. Хальштайн, аналізуючи цей історичний період, описував відчуття шоку від відкриття того, як впала відносна частка Європи у світовому виробництві, порівнюючи з економічними успіхами, які демонстрували США. Зокрема, якщо у 1913 р. країни Західної Європи виробляли більше п'ятдесят відсотків від загальної кількості світової промислової продукції, то к кінцю 40-х рр. XX ст. ця частка склала лише трохи більше двадцяти п'яти відсотків [7, 19].

Отже, з метою покращення економічної ситуації в Європі державний секретар Дж. Маршал своїй промові у Гарвардському Університеті 5 червня 1947 р. закликав «велику кількість європейських держав, якщо не усіх» взяти участь у формуванні спільної програми економічного відновлення. У ході промови підкреслювалось, що ініціатива щодо економічного відновлення повинна була прийти саме з Європи [3]. Цікавим є той факт, що, виходячи з промови Дж. Маршала, потенційним реципієнтом американської допомоги міг стати Радянський Союз. Але, на практиці, було зрозуміло, що Радянський Союз не погодиться та економічну допомогу, отримання якої буде

передбачати узгодження його економічної політики з іншими країнами в рамках єдиної організаційної системи. Тому не дивно, що Радянський Союз лишився осторонь цього процесу, заборонивши підконтрольним урядам Центральної та Східної Європи приймати участь у виробленні спільної програми для виходу Європи з економічної кризи.

Стосовно цього, С. Поллард [10, 159] та ірландський дослідник Д. Дайнен [4, 30] висловили таку точку зору, що ця ситуація сприяла остаточному розмежуванню, після якого, європейська інтеграція остаточно стала асоціюватись лише з західною частиною континенту.

Вже за місяць, 12 липня 1947 р. у Парижі відбулась зустріч представників шістнадцяти європейських держав. В умовах тиску з боку Радянського Союзу вони створили Комітет Європейського Економічного Співробітництва (КЕЕС) для оптимізації своєї роботи. Головним завданням цього комітету було підготувати протягом трьох місяців чотирьохрічну спільну програму економічного відновлення для Європи. Ця програма повинна була ураховувати індивідуальні потреби окремих держав-членів та містити плани держав щодо рівня виробництва, експорту та імпорту. При цьому активну посередницьку роль на стадії вироблення спільної програми, відіграли США.

Так, представник французької делегації та в майбутньому перший генеральний секретар ОЕЕС Р. Марджолін у своїх мемуарах згадує як природною тенденцію для кожної європейської країни було наполягати на пріоритетності власних потреб, у той час, як пріоритети інших не бралися до уваги. Тому, як згадує Р. Марджолін, представники уряду США намагались вносити хоча б краплю єдності (*modicum of unity*) в цю «Вавилонську вежу», спонукаючи до створення справжньої європейської програми відновлення, а не лише колекції з національних планів або ж «переліку необхідних покупок» [9, 184]. Цікавим видається також його сприйняття інтеграційного потенціалу, якій закладався протягом зустрічей європейських партнерів. Зокрема, він вважав, що подолання труднощів, з якими стикнулася Європа, лежить в площині якщо не формування економічного союзу, то хоча б шляхом прикладання спільних зусиль з метою вирішення певних завдань «спільного інтересу», таких як усунення митних бар'єрів та створення многосторонньої платіжної системи [9, 186].

Отже, після завершення формування спільної програми відновлення, вона була представлена на розгляд до Конгресу США та вже 3 квітня 1948 р., Президент США Г. Трумен підписав Закон «Про економічну співпрацю». Головними його завданнями визнавались: сприяння індустріальному та агропромисловому виробництву в країнах-учасниках; подальше відновлення та підтримка стабільності європейських валют, бюджетів та фінансів; стимулювання зростання торгівлі між державами-учасниками та іншими державами за допомогою використання відповідних засобів, спрямованих на зменшення бар'єрів, які перешкоджають торгівлі [2].

При цьому, у преамбулі цього нормативно-правового акту, затверджувалось, що «послідовність надання допомоги США залежить від послідовності та безперервності підтримки співробітництва між державами-учасницями програми. У той же час, підвалинами цієї програми визнавались самопомога (*self-help*) та взаємне співробітництво (*mutual cooperation*). Відповідно до умов Закону, кожна-держава учасниця повинна була укласти двосторонній договір з США, згідно з яким сторона-реципієнт допомоги зобов'язувалась проводити низку заходів, спрямованих на збільшення виробництва, поліпшення економічного та фінансового становища. Так, секція 115 (b) містить низку положень інтеграційного характеру, які повинні були бути включені

до такого договору. До них, зокрема, відноситься зобов'язання щодо співробітництва з державами-учасниками та іншими країнами з метою прискорення та стимулювання зростання обміну товарами, та послугами, та з метою зниження бар'єрів у торгівлі». Також, варто звернути увагу на п. 4 секції 115 (b), відповідно до якого держави-учасники повинні в рамках спільної програми відновлення «найбільш ефективним чином використовувати свої ресурси, включаючи будь-які товари, засоби, або сервіси». На решті, згідно з секцією 115 (e), держави-учасники разом з Міжнародною Організацією для втікачів, повинні були дійти згоди щодо «найбільш ефективної утилізації робочої сили, доступної в будь-якій з цих країн».

Слід погодитись з думкою американського професора В. Сюррея, що цей закон принципово відрізнявся від попередніх аналогів, зокрема від Закону «Про ленд-ліз» 1941 р. та від Закону «Про допомогу та відбудову» 1947 р., тим, що, по-перше він був спрямований головним чином саме на відбудову економік європейських держав, а по-друге, сутність його полягала саме в тому, що економічне оздоровлення континенту можна досягнути тільки спільними зусиллями європейських країн, які «бажають ігнорувати кордони національного суверенітету з метою забезпечити процес відновлення всієї Європи загалом» [13, 511].

Вже 16 квітня 1948 р., за два тижня після ухвалення Конгресом США Закону «Про економічну співпрацю», шістнадцять європейських держав уклали Конвенцію «Про європейське економічне співробітництво» [1]. Так, у ст.1 Конвенції держави-підписанти брали на себе зобов'язання досягнути спільними зусиллями задовільного рівня економічного розвитку «без екстраординарної зовнішньої допомоги» за рахунок найбільш можливого збільшення рівня експорту своїх товарів на зовнішні ринки.

Отже, з метою координації спільних зусиль та ефективного виконання колективної програми європейського економічного відновлення в процесі розподілу фінансової допомоги, була створена Організація Європейського Економічного Співробітництва. Відповідно до ст. 4 Конвенції, держави-члени повинні були прагнути до збільшення товарообігу між собою, у т.ч. шляхом усунення тарифних та нетарифних перешкод у торгівлі (ст.6). Не менш важливим пунктом документу стала декларація щодо намірів посилити економічне співробітництво шляхом утворення зони вільної торгівлі або митного союзу, коли для цього будуть створенні належні умови (ст.5). Також сторони Конвенції брали на себе обов'язок вживати необхідні заходи з метою сприяння реалізації вільного руху робочої сили по території держав-членів ОЕЕС, включаючи усунення правових перешкод (ст.8). Здійснення керівних функцій було покладено на Раду Міністрів, виконавчий та технічний комітет. Варто, відмітити, що прийняття рішень у цій організації мало суто міжурядовий характер і потребувало одностайності держав-членів, що дало змогу американському вченому Х. Шміту зауважити, що держави-члени продовжували підтримувати «стародавні традиції міжнародного життя» [12, 23].

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що держави-члени були готові гармонізувати свої національні правові системи у той мірі, яка максимально відповідала їх економічним інтересам, при цьому, амбіції даної організації обмежувались «досягненням стабільного рівня економічної економіки шляхом співробітництва її членів». При детальному розгляді цієї Конвенції, можна побачити, що вона уникає прямого згадування про можливий інтеграційний характер співробітництва між державами-членами хоча б і в довгостроковій перспективі.

Важливим досягненням ОЕЕС стало створення у 1950 р. Європейського Союзу

Розрахунків (ЄСР), з метою сприяння лібералізації європейській торгівлі шляхом упровадження системи багатосторонніх компенсацій і автоматичного надання кредиту країнам, які цього потребували. Так на думку, Х. Шмітта, досягнення ЄСР були обмеженими, оскільки лібералізація торкалася тільки приватних рахунків, у той час як уряди держав-членів продовжували купувати значну кількість продовольства над якими ЄСР не мала контролю [12, 27].

Створення ЄСР відкрило шлях до лібералізації торгівлі. Зокрема, того ж року, Радою ОЄЕС був ухвалений Кодекс Лібералізації Торгівлі (КЛТ). Відповідно до цього держави-члени зголошувались на поступове усунення кількісних обмежень у торгівлі та на дотримання недискримінаційного режиму у торгівлі. Так, на думку Р. Марджоліна комбінація між створенням ЄСП та лібералізацією внутрішньо європейської торгівлі представляло собою гігантський крок на шляху до досягнення системи вільної торгівлі в Європі [9, 216].

Варто відмітити, що окрім торгівельної лібералізації, в рамках ОЄЕС була здійснена низка ініціатив, яка була спрямована на розвиток економічної інтеграції. Зокрема, Рада ОЄЕС утворила комітет з продуктивності та прикладних досліджень, до якого ввійшли представники урядів та експерти з метою вирішення питань, пов'язаних з ефективністю та продуктивністю праці в державах-членах ОЄЕС. За наслідками роботи цього комітету, у 1953 р. була створена мережа національних центрів продуктивності праці з координаційним центром – Європейською агенцією з продуктивності.

Важливим чинником інтенсифікації економічної активності в Європі стала співпраця у сфері транспорту. Зокрема, у 1948 р., держави-члени утворили Внутрішній Транспортний Комітет, який вже у 1953 р. був реформований у Конференцію Європейських Міністрів Транспорту (КЕМТ). Ця організація стала постійною платформою, де європейські міністри мали змогу координувати спільні заходи щодо лібералізації та раціоналізації транспортної галузі в Європі. В рамках цієї організації у 1955 р. була створена «Єврофірма», - організація, метою якої було придбання необхідного обладнання для європейського рухомого складу. На жаль, КЕМТ так і не стала ефективною, та на думку американського вченого Р. Гріффіта дуже швидко перетворилась на «дискусійний клуб», який приділяв більшу увагу вирішенням питань шумового забруднення та дорожнього контролю у містах, а ніж проблемам уніфікації залізничних тарифів або координації транспортних маршрутів [6, 27].

Слід також сказати о спробах інтеграції, які були здійснені державами-членами ОЄЕС в найбільш політично та економічно чутливому питанні у післявоєнній історії Європи. Так, у 1948 р. були утворені три робочі комітети у питаннях нафтового, електричного, та вугільного секторів енергетики, метою яких було знайти шляхи найбільш ефективного розподілення енергетичних ресурсів та сприяти технологічному розвитку.

Крім того, у 1957 р., було створено Агенцію з ядерної енергетики, метою якої було узгодження програм з ядерної енергетики між державами-членами, із започаткуванням спільних проектів у цій сфері.

Отже, слід погодитись з думкою В.В. Копійки та Т.І. Шинкаренку, стосовно того, що ЄОЕС стала школою міжнародного співробітництва, де європейські політики набували навичок спільного опрацювання й прийняття наднаціональних рішень [5, 76].

Враховуючи вище викладене, слід зазначити, що ОЄЕС відіграла дуже важливу роль у процесі європейської міждержавної економічної інтеграції, сприяючи відновленню європейської торгівлі шляхом, зокрема, започаткування системи

багатосторонніх розрахунків. Варто зазначити також, що створення єдиного внутрішнього ринку ЄС протягом 1958 – 1992 рр., не могло відбутись без активної ролі ОЕЕС у процесі відбудови європейського ринку як такого. У той же час, започаткування ОЕЕС стало першою спробою інституалізувати європейське економічне міждержавне співробітництво на наднаціональних засадах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Convention for European Economic Cooperation. – 1948. – Access Point: <http://www.cvce.eu/>
2. Economic Cooperation Act. – 1948. – Access Point: <http://www.marshallfoundation.org/>
3. The Marshall Plan Speech / G. Marshall. – 1947. – Access Point: <http://www.marshallfoundation.org/>
4. Даймонд Д. Дедалі міцніший союз / Д. Даймонд / пер. з англ. – К.: КІС, 2006. – 696 с.
5. Копійка В.В. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посібник. / В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко ; за ред. Л.В. Губерського. – К. : Знання, 2009. – 751 с.
6. R. Griffiths. Exploring the OEEC's past: the potentials and the sources // W. Brusse, R. Griffiths / Explorations in OEEC history / ed. R. Griffiths. – Par. : Organisation for Economic Cooperation and Development, 1997. – 281 p.
7. Hallstein W. Europe in the Making / W. Hallstein. – Lond: George Allen & Unwin Ltd, 1972. – 343 p.
8. Jaszi O. The Dissolution of the Habsburg Monarchy / O. Jaszi. – Chic.: The University of Chicago Press, 1961. – 482 p.
9. Marjolin R. Architect of European Unity. Memoirs 1911-1986 / R. Marjolin. – Lond: Weidenfeld and Nicolson, 1989. – 457 p.
10. Pollard S. European Economic Integration 1815-1970 / S. Pollard. – Lond. : Thames and Hudson Ltd, 1974. – 180 p.
11. Pollard S. The integration of European Business in the 'Long' Nineteenth century / S. Pollard // VSWG: Vierteljahrsschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte. – 1997. – Vol. 84. – № 2. – 156 – 170 p.
12. Schmitt H. The Path to European Union. From the Marshall Plan to the Common Market / H. Schmitt. – Louis. : Louisiana State University Press, 1962. – 272 p.
13. Surrey W. The Economic Cooperation Act of 1948 / W. Surrey // California Law Review. – 1948. – Vol. 36. – № 4. – 509 – 557 pp.

